

12. Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу / Ю. Ж. Шайгородський. – К. : Знання України, 2009. – 400 с.
13. Попов В. Д. Социальная информатиология и журналистика: учебное пособие / В. Д. Попов. – М. : Изд-во РАГС, 2007. – 336 с.
14. Дубас О. Політична комунікація як відповідь на виклики динаміки суспільних процесів / Олексій Дубас // Генеза. – 2006. – № 1 (11). – С. 119–124.
15. Дубов Д. В. Безпека політичних комунікацій : сутність і зв'язок із загальною системою національної безпеки України / Д. В. Дубов // Вісник ДАКККіМ. – 2006. – № 4. – С. 155–160.

** Кіслов Денис Васильович – кандидат політичних наук, доцент, докторант Національної академії державного управління при Президентові України.*

УДК 354: 338.2

Володимир Мороз *

РОСІЙСЬКА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ ЗМІСТУ

У статті розглянуто особливості функціонування і розвитку російської моделі управління з прийняттям до уваги історичних аспектів її формування та практики реалізації. Крім того, в статті наведено результати аналізу змісту російської моделі управління в контексті особливостей прояву основних ментальних характеристик її представників. Стаття містить висновки щодо загальної характеристики російської моделі управління та змісту принципів її функціонування.

Ключові слова: історичні передумови розвитку, російська модель управління, суб'єкти та об'єкти управління, дуалістичність прояву змісту, централізація та концентрація влади, особливості прояву руського характеру.

Мороз В. М. Российская модель управления: особенности формирования и противоречия содержания.

В статье рассмотрены особенности функционирования и развития российской модели управления с принятием во внимание исторических аспектов ее формирования и практики реализации. Кроме того, в статье приведены результаты анализа содержания российской модели управления в контексте особенностей проявления основных ментальных характеристик ее представителей. Статья содержит выводы относительно общей характеристики российской модели управления и содержания принципов ее функционирования.

Ключевые слова: исторические предпосылки развития, российская модель управления, субъекты и объекты управления, дуалистичность проявления содержания, централизация и концентрация власти, особенности проявления русского характера.

Moroz V. M. Russian Model of Governance: the Features of Formation and Contradictions of Contents.

The article shows the features of functioning and development of the Russian model of governance with taking into account the historical aspects of formation and implementation practices. In addition, the article provides an analysis of the content of the Russian model of governance in the context of expressing the features of mental characteristics of its representatives. This article contains general conclusions about the characteristics of the content of Russian model of governance and principles of its operation.

Keywords: historical background of Russian governance model, subjects and objects of management, dualistic manifestation of content, centralization and concentration of power, features expressing the Russian character.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки, зміст якої було затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.2013 р. № 187, передбачає проведення структурних змін в економічному та соціальному житті країни шляхом підвищення ефективності державного управління, модернізації базових галузей економіки, формування сприятливого економічного середовища для розвитку бізнесу та приватної ініціативи [1]. У межах цієї Програми законодавець звертає увагу саме на «ефективність державного управління», як того напряму діяльності держави (органів державної влади), який забезпечує не лише узгоджене функціонування основних підсистем суспільства, а й сприяє узгодженню

інтересів (соціально-економічних, суспільно-політичних, духовних тощо) основних учасників суспільного розвитку (особистості, суспільства та держави).

Президент Національної академії державного управління при Президентові України Ю. В. Ковбасюк у науковій доповіді «Модернізація державного управління та європейська інтеграція України» звернув увагу на той факт, що саме «реальне, швидке і неухильне підвищення ефективності державного управління на всіх рівнях» є одним з головних напрямів у реформуванні державної політики [2, с. 24]. На переконання вченого, у суспільстві сформувався стійкий попит на якісно вищий рівень обґрунтованості державної політики, в основу формування якої покладені принципи результативності, ефективності та справедливості [2, с. 16]. На переконання Л. Л. Приходченко, ефективність державного управління «залежить від сукупності об'єктивних та суб'єктивних чинників: наукової організації усіх сфер суспільного життя; доцільності та економічності використання ресурсів; політичної стабільності; матеріальних, соціально-політичних, організаційно-правових, психологічних, етичних факторів [3]. Цілком очевидно, що кожна з наведених вище детермінант ефективності державного управління заслуговує на окрему увагу дослідників та потребує окремого напрямку в організації наукового пошуку. Разом з тим, у межах цієї публікації ми зупинимось на дослідженні окремих принципів формування російської моделі управління, яка з огляду на історичні передумови свого розвитку суттєво вплинула на державно-управлінські традиції національної моделі публічного адміністрування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Проблематика ефективності державного управління та його впливу на суспільний розвиток, постійно перебуває у межах кола наукової уваги дослідників. Серед останніх науково-комунікативних заходів, тематика яких тим чи іншим чином була пов'язана з порушеними питаннями, слід виділити: II Міжнародну науково-практичну конференцію «Державне управління і місцеве самоврядування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (24.04–25.04.2014 р., м. Рівне – Національний університет водного господарства та природокористування); Міжнародну науково-практичну конференцію «Ефективне управління економікою: процеси, явища, ризики» (13.06–14.06.2014 р., м. Черкаси – Черкаський державний технологічний університет); II Міжнародну науково-практичну конференцію «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (14.11.2013 р., м. Запоріжжя – Інститут управління Класичного приватного університету); Науково-практичну конференцію за міжнародною участю «Публічне управління: шляхи розвитку» (26.11.2014 р., м. Київ – Національна академія державного управління при Президентові України.

Проблематика формування та розвитку окремих моделей управління, у тому чи іншому контексті свого складного та багатогранного змісту знайшла своє відображення у чисельних наукових працях. Дослідженню принципів формування та розвитку окремих моделей управління були присвячені роботи В. Д. Бакуменка, В. О. Бережного, О. З. Босак, В. В. Євдокимової, А. О. Єпіфанова, В. М. Мартиненка, О. В. Пеліна, Л. Л. Приходченко, А. М. Сухорукова, О. В. Червякової, І. І. Черленяка та багатьох інших вчених. Проблематика аналізу ефективності функціонування основних управлінських моделей знайшла своє відображення у роботах Т. О. Бутирської, А. О. Дегтяра, Х. М. Дейнеги, С. В. Загороднюка, Ю. В. Ковбасюка, В. В. Корженка, П. І. Крайніка, О. І. Максимової, А. О. Мельниченка, О. В. Молодцова, В. П. Солових та ін.

У найбільш повному та систематизованому вигляді питання функціонування сучасних систем державного управління країн світу висвітлені у виданні Національної академії державного управління при Президентові України «Світові моделі державного управління: досвід для України» [4]. Не дивлячись на достатній рівень наукового опрацювання проблематика теорії та практики функціонування окремих моделей державного управління, так само як і особливості їх прояву у межах тієї чи іншої інституціональної системи, залишаються відкритими для подальших наукових пошуків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. У нашій попередній публікації, зміст якої було присвячено визначенню місця ефективності, результативності та конкурентоспроможності у межах російської моделі менеджменту та можливості її використання на сучасному етапі розвитку теорії державного управління, було зроблено спробу порівняння історичних передумов формування та змісту російської моделі управління з моделлю управління яка використовувалась на території країн Стародавнього Сходу. Крім того, у межах відповідного часового простору було порівняно принципи організації російської моделі управління з принципами управління які використовувались у середньовічному Китаї [5]. Ми звернули увагу на особливості функціонування російської моделі управління з прийняттям до уваги місця та ролі об'єкту управління в процесі реалізації владних повноважень суб'єктом державно-управлінських відносин. Серед основних характеристик російської моделі управління нами були визначені такі: використання недосконалих механізмів управління, в цілому забезпечує досягнення заздалегідь окресленого результату, тобто питання результативності, при оцінюванні діяльності суб'єктів управлінських відносин, є пріоритетними, в той час як ефективність використання наявних сил та засобів (ресурсів) є хоча і не другорядним критерієм у системі відповідних індикаторів але і не визначальним; у межах традицій

функціонування російської моделі управління, конкуренція між основними учасниками процесу прийняття та реалізації управлінських рішень не розглядається на рівні тієї рушійної сили, яка здатна забезпечити розвиток суспільно-економічної системи країни; функціонування російської моделі управління відбувається з прийняттям до уваги місця та ролі об'єкту управління в процесі реалізації владних повноважень суб'єктом державно-управлінських відносин, а також солідарної відповідальності громади за дії свого члена. Також нами були опрацьовані висновки щодо актуальності дослідження змісту російської моделі управління для розвитку теорії державно-управлінської науки та її значущості для розуміння сучасних процесів державотворення. Разом з тим, поза межами предмету наукового пошуку залишилися ті питання, зміст яких пов'язано з особливостями функціонування російської моделі управління у межах окремих історичних періодів суспільно-економічного розвитку, а також з протиріччями які існують у її межах на концептуальному рівні. Саме ці напрями в організації дослідження змісту російської моделі управління були нами визначені у якості пріоритетних для розгляду у межах цієї публікації.

Формулювання цілей статті (постановка задачі). Узагальнити зміст російської моделі управління в контексті визначення місця ефективності, результативності та конкурентоспроможності у межах її реалізації на сучасному етапі розвитку теорії державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглянуті у першій частині цієї публікації моделі управління, в контексті принципу невтручання суб'єктів управління у повсякденне функціонування об'єктів управлінських відносин, можуть бути порівняні з принципами організації влади на території Київської Русі під час Польсько-литовської доби. На переконання Субтельного О., експансія литовців на Україну (середина XIV ст.) не повинна сприйматись як захоплення литовцями українських земель, скоріше за все це було «проникнення, включення, приєднання. Під час просування Альгердаса вглиб України населення часто вітало його війська, що переважно склалися з українських підданих або союзників. Якщо й спалахували бої, то, як правило, із Золотою Ордою» [6]. За дослідженнями історика, саме за часів Великого князівства Литовського, українська або руська (білоруська) мова (в залежності від рівня своєї розповсюженості) стала офіційною мовою уряду. Виявляючи незмінну повагу до місцевих звичаїв, литовці часто проголошували: «Старого ми не змінюємо, а нового не впроваджуємо». Вище наведена теза досить переконливо свідчить про повагу до місцевих традицій та укладу життя місцевих мешканців. Така політика дозволяла не лише уникнути протистояння між новим суб'єктом управління (литовська знать) та наявним об'єктом управління (мешканці Київської Русі), а і зменшити напругу у взаємодії між новим (литовська знать) та старим (місцева українська знать) суб'єктами управління. Місцевій українській знаті дозволялось обіймати найвищі адміністративні посади, що певним чином характеризує певні традиції у розвитку російської моделі управління. Досить цікавою, в контексті порушеної проблематики, є точка зору В. Я. Білоцерківського, за дослідженнями якого «Литва створювала для українських земель державний апарат, а іноді давала лише князя, і тому залишилися традиційне старе управління, старий, з часів князівських часів, апарат керівництва і адміністративно-територіальний устрій» [7, с. 83]. Крім того, В. Я. Білоцерківський звертає увагу на той факт, що з часом литовські намісники не лише «українізувалися», а все далі частіше відчували себе українськими князями. *Удільні князівства мали досить значну автономію, яка за своїм змістом та компетенцією могла розглядатись на рівні автономної держави.* «У своєрідній формі відроджувалась Київська Русь як основний компонент Литовсько-Руської держави, своєрідної федерації князівств» [7, с. 83]. Наведені тези можуть бути використані для характеристики російської моделі управління лише частково, адже розглянутий період входження українських земель до складу Великого литовського князівства (до часу підписання політичної унії Литви і Польщі) є досить коротким, а відповідно і його вплив на формування підґрунтя російської моделі менеджменту є обмеженим.

З точки зору історії розвитку системи управління, як з огляду на зміст відповідної моделі управління так і в контексті часового періоду її використання, заслуговує на увагу час перебування земель Київської Русі та Великого князівства Московського у складі підконтрольних територій Монгольської держави. За часів Золотої Орди, досить розповсюдженим явищем було отримання місцевими князями, землі яких було завойовано під час монголо-татарської навали, так званих ярликів на правління, що дозволяло місцевій знаті приймати участь в управлінні відповідною територією. На відміну від розглянутої моделі управління китайського імператора Юнле, особа яка визнавалася намісником хана (володар ярлика на правління) повинна була забезпечувати своєчасну сплату данини та надавати військову дружину для участі у спільних походах з татаро-монгольськими військами. Слід звернути увагу, що керівництво Монгольської держави досить активно використовувало інститут намісництва, адже не мало у своєму розпорядженні достатньої кількості осіб які б були здатні забезпечувати ефективне економічне функціонування підконтрольних територій. Крім того, оселе життя не відповідало традиціям кочових народів. Продовжуючи кочувати, завойовники *залишали управлінські функції за місцевою владою, до якої обов'язково приставлявся наглядач з числа довірених осіб військової знаті.* До повноважень такого наглядача входило спостереження за дією влади, у тому числі і у питаннях збору та

відправки податі. За сигналом наглядача, наприклад якщо він відчув непокору з боку суб'єктів управління або виявив протестні настрої серед місцевого населення, до відповідної території з метою підтримання встановленого порядку, спрямовувалось чисельне військо. У сучасному контексті функціонування управлінської моделі така людина може бути подана у вигляді так званого «наглядача» (особа яка не входить до формальної структури управління але наділена неформальними повноваженнями щодо спостереження за дією підконтрольного суб'єкту управління на користь конкретної особи або групи осіб) або особи яка здійснює податковий нагляд за господарською діяльністю підприємства від ім'я держави. До речі, встановлена за часів Монгольської держави система управління знайшла схвалення у тому числі і серед філософів. Відомо, що конфуціанець Елюй Чу-цай перебуваючи під впливом особистості Чингисхана, запропонував свої послуги щодо сприяння у встановленні нового світового порядку але більш гуманними методами ніж це традиційно здійснювалось татарами-монголами. Елюй Чу-цай запровадив адміністративний поділ на територіальні одиниці – «лу» і провів перепис населення, у межах якого переписувались не люди, а двори. *Населення у питаннях виконання повинностей та сплати податі об'єднувалося та було пов'язано круговою порукою* [8, с. 60]. Цілком очевидно, що саме ця система була покладена в основу російської моделі управління. Згадаємо зміст тези Ф. Ф. Нестерова щодо характеристики російської моделі управління, а саме: «ви сплачуєте данину, а інше мене не хвилює» або традиційний для земель Київської Русі метод кругової поруки при забезпеченні сплати штрафу за заподіяну одним із членів громади шкоду у разі зникнення винуватця.

Одного з найбільш потужних поштовхів до розвитку, російська модель управління зазнала за часів правління Петра I, який прагнув, перш за все, до *встановлення максимально можливої адміністративної централізації та зміцнення зовнішньої могутності й авторитету* російської держави. Ці напрями діяльності, на нашу думку, і сьогодні можуть бути використані для визначення пріоритетів сучасної моделі російського менеджменту. Більшість з сучасних керівників, які здійснюють професійну діяльність у межах російського інституціонального середовища, тяжіють до концентрації управління у межах своїх службових повноважень. Така централізація влади, безумовно, дещо суперечить дуалістичній моделі за часів Монгольської держави (поділ влади між місцевим правителем який отримав ярлик та тим хто здійснює спостереження за діяльністю влади від ім'я хана) але не є антагоністичною до її змісту. Монголи, відповідно до ментальності та традицій свого розвитку прагнуть до концентрації влади у межах компетенції однієї особи, а практика призначення спостерігачів, обумовлена лише тим, що останні не мали достатнього рівня професійної підготовки для виконання обов'язків щодо управління територією та суспільством. За відсутністю власних бюрократичних кадрів монголи були змушені довірити управління лояльним до монгольської влади суб'єктам управління [9, с. 497]. Свого часу, Елюю Чу-цайю довелося докласти чимало зусиль для переконання Чингисхана щодо зміни тактики пограбування територій та знищення місцевого населення на користь стратегічного розвитку відповідних об'єктів. На відміну від правителів Монгольської держави, Петро I мав відповідний адміністративний апарат, а отже мав можливість зосередити владу у межах повноважень однієї особи. Жорстка централізація владних повноважень у межах компетенції одного суб'єкта управлінських відносин, сприяла підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень та персоналізувала відповідальність учасників процесу його реалізації. Коваленко Н.Є. стверджує, що саме за часів правління Петра I почав формуватися так званий культ адміністративної інстанції. Жодна громадська структура – від промисловості і торгівлі до церкви, від приватного будинку до солдатської казарми – не могла існувати без централізованого управління та всеосяжного контролю [10, с. 96]. Цікаво, що за умови централізації влади, обов'язки так званого спостерігача не втратили своєї актуальності. Повноваженнями суб'єкту спостереження за діяльністю посадових осіб на місцях були наділені спеціально створені органи (так звані органи «государева ока»): адміністративні, фінансові, поліцейські тощо. Також слід звернути увагу на відкритість системи управління до нових її суб'єктів. Наприклад, Петро I досить активно *заохочував іноземців до участі у процесі опрацювання та реалізації управлінських рішень*: «У науці, мистецтвах, управлінні – скрізь і всюди пахло іноземцями, німецькою культурою, все ж самотнє і навіть те, що було краще за іноземні зразки ігнорувалося та висміювалося» [11, с. 409]. Іноземцям був забезпечений не лише вільний в'їзд до Росії (хоча вільний виїзд був лише для тих хто сплатив державі десяту частину від вартості свого маєтку), а і сприятливі умови для здійснення підприємницької діяльності. Іноземці, які приймалися на службу до органів влади, отримували вищі оклади проти росіян [12]. Отже, можемо стверджувати, що модель менеджменту за часів Петра I ґрунтувалась, з одного боку на концентрації влади у межах повноважень одного суб'єкта управління, а з іншого – на використанні принципів відкритої кадрової політики.

Використаний нами метод історичної ретроспективи не вичерпує змісту російської моделі менеджменту, а ні за напрямами її розвитку, а ні за часовим періодом у межах якого були розглянуті деякі особливості її формування. Наприклад, поза нашою увагою залишився період розвитку промисловості та час формування нової моделі суспільно-економічних відносин. У контексті розгляду російської моделі менеджменту, заслуговує на увагу принципово новий для історії розвитку управлінської науки, період радянської доби. В цей

період відбувається своєрідне абстрагування влади від відповідальності, а питання раціональності та доцільності поведінки учасників суспільно-трудових відносин, як суб'єктів так і об'єктів управлінської діяльності, підмінюються обґрунтуванням партійної доцільності щодо вибору тієї чи іншої моделі розвитку суспільно-економічної системи як безпосередньо на рівні окремої організації так і на рівні суспільства в цілому. А. П. Прохоров звертає увагу на стійку *традицію ігнорування права, особливо під час системних трансформаційних перетворень*: «не правовий характер держави та управління, ігнорування законів і правил є невід'ємними рисами російського способу життя ...» [13, с. 76].

Досить цікавим напрямом у аналізі змісту російської моделі менеджменту є дослідження єдності та протиріч у межах суб'єкту управлінських відносин. З одного боку, ми можемо спостерігати традиційне для російської моделі управління прагнення суб'єкту управлінської діяльності до централізації та концентрації влади, а з іншого – маємо дуалістичність прояву у процесі її формуванні та реалізації. Вище ми звернули увагу на місце та роль так званого спостерігача, повноваження якого за радянських часів почала виконувати партійна номенклатура. Наприклад, у військових формуваннях така дуалістичність влади мала прояв через співіснування військової та партійної ієрархії, тобто основними суб'єктами управління були командир частини та його заступник з політичної роботи, останній як правило виконував обов'язки голови партійної організації військової частини, а отже мав безпосередній вплив на командира як на члена партії. У межах народного господарства, керівник підприємства також був підвітний керівнику місцевої партійної організації, що дозволяло останньому забезпечувати прийняття бажаних управлінських рішень. С. Р. Філонович пояснює такий розподіл влади через феномен «дуалізму руської душі» [14, с. 6]. Досить цікаву метафору щодо змісту російської моделі менеджменту можемо зустріти у О. П. Прохорова, який порівнює відповідну систему управління з повідком для собаки: «У досить спрощеному вигляді, російська система управління являє собою щось на зразок довгого повідка. У період нестабільності господар підтягує повідок, бере собаку прямо за нашійник. У стабільний або порівняно спокійний період, повідок відпускається на максимальну довжину, і у тих, хто на ньому знаходиться, виникає ілюзія повної свободи. Коли стабільний період затягується, а відпущений повідок вже не дозволяє терміново відреагувати на зміну обстановки, виникає загроза виникнення незворотних соціальних трансформацій та революційних ситуацій» [13, с. 95].

Існування протиріч між основними принципами системи управління у межах російської моделі менеджменту, може бути пояснено через призму особливостей прояву руського характеру. На думку М. О. Бердяєва, руські – це «поляризований народ», який діалектично поєднує, здавалося б несумісні одні з іншими характеристики [15, с. 253]: «сильна любов» та «сильна ненависть»; «доброта, людяність» та «жорстокість»; «м'якість» та «схильність до насильства»; «примирення, рабство» та «бунт, схильність до анархії»; «універсалізм» та «націоналізм»; «відсутність зовнішньої свободи» та «безмежна внутрішня свобода»; «індивідуалізм» та «знеособлений колективізм»; «пошук Бога» та «войовнича безбожність»; «загострене відчуття гідності та честі» та «схильність до страждання та покори». М. О. Бердяєв звернув увагу на таку особливість національного характеру руських, як їх схильність «у всьому доходити до крайності, до межі можливого». На переконання філософа, така особливість руського характеру як «доводити все до межі можливого» є причиною багатьох нещасть Росії. Цікаво, що з часів М. О. Бердяєва така характеристика руського характеру як дуалізм майже не зазнала змін. Наприклад, професор Центру глобального лідерства міжнародної школи бізнесу INSEAD С. В. Шекшня також звертає увагу на двоїстість сучасного руського національного характеру: «елітарність» та «егалітарність»; «віра в чудо» та «песимізм»; «недовіра» та «довіра»; «лінощі» та «завзята праця»; «агресивність» та «уникнення конфлікту»; «жорстокість» та «сентиментальність» [16, с. 44]. На існування протиріч у прояві руського характеру звернув увагу В. Д. Попов, який визначив *поляризовану дихотомію у якості однієї з основних характеристик*. Залежно від конкретної ситуації ця характеристика набуває тієї чи іншої форми прояву [17]. Суперечливість руського характеру була досліджена В. О. Ключевським, який звернув увагу, що «в умовах сурової і примхливої природи неможливо розрахувати наперед, заздалегідь скласти план дій та прямо йти до визначеної мети. Цей факт відчутно вплинув на склад розуму великороса, на манеру його мислення. Життєві негаразди та невизначеність напряму розвитку майбутнього привчили його більше обговорювати минуле ніж планувати майбутнє, більше озиратися на пройдений шлях ніж зазирати вперед» [18, с. 192]. До речі, на властивість руських згадувати минуле звернув увагу і А. П. Чехов у своїй повісті «Степ»: «русська людина любить згадувати, а не жити». На нашу думку, наукова позиція В. О. Ключевського є дискусійною, адже вплив «сурової і примхливої природи» є відчутним на території більшості країн світу. Разом з тим, вище наведена характеристика не може бути використана для визначення особливостей, а ні американської, а ні японської моделей менеджменту, хоча кліматичні та природні умови відповідних країн не суттєво відрізняються за силою свого впливу на людину від російських.

Отже, «дуалізм був та залишається головною характеристикою російської ментальності. Це дає можливість визначити його місце по відношенню до американського та японського менталітету. Якщо вважати американський індивідуалізм та заснований на ньому менеджмент, однією крайньою точкою, а японський, в

основу якого покладено психологію групи, іншою, то Росія з її суперечливістю повинна займати проміжне положення між цими точками» [19, с. 24–25]. Разом з тим, слід прийняти до уваги, що останнім часом індивідуалізм все далі частіше розглядається у якості однієї з характеристик російської моделі менеджменту. Наприклад, А. В. Сергєєва у межах розгляду російської моделі менеджменту ставить цілком слушне питання: «Чи існує руський колективізм?», з контексту якого можемо піддати сумніву сам факт його існування [20].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Приймаючи до уваги вище наведене можемо сформулювати такі основні висновки. *По-перше*, за своїм змістом, з огляду на умови історичного розвитку земель Київської Русі у складі Литовської держави, ідея федералізації та підвищення рівня автономії окремих регіонів не є принципово новою для територіального устрою України, але з огляду на порівняно короткий час існування «своєрідної федерації князівств», відповідна форма державного устрою не є історично обумовленою в контексті сучасних тенденцій територіальної реформи. Разом з тим, слід розуміти, що автономізація суспільно-економічного життя регіонів може бути розглянута не лише у якості підґрунтя для вирішення проблем протистояння у суспільстві, а і як джерело для подальшого розвитку. *По-друге*, російська модель управління не зважаючи на жорстку централізацію владних повноважень та з традиціями конкретизації конкретних осіб у статусі суб'єктів управління, не лише передбачає залучення представників місцевих еліт до опрацювання управлінських рішень, а і схвалює їх присутність в системі управління на регіональному рівні. Разом з тим, відповідальність за результативність діяльності органів влади, покладається у тому числі і на об'єкт управління (солідарна відповідальність в основу якої покладено принцип так званої кругової поруки). *По-третьє*, не дивлячись на той факт, що російська модель управління передбачає наявність чіткої та функціонально вираженої ієрархічної структури, у межах її системи може функціонувати елемент, владні повноваження якого, з одного боку, не визначені на формально-інституціональному рівні, а з іншого – майже не обмежені за колом можливих організаційних, кадрових, економічних тощо впливів. В сучасній моделі неформального управління така особа виконує функції так званого наглядача. Діяльність такого наглядача зосереджена на питаннях неформального контролю за будь-якими діями суб'єктів управління не залежно від рівня їх позиціонування (центрального, регіонального та місцевого рівні) та ієрархічного статусу у межах конкретної організації. *По-четверте*, російська модель управління поряд з активним залученням представників місцевих еліт до опрацювання та прийняття управлінських рішень, заохочує до участі у менеджменті організаційних ресурсів та процесів, у тому числі і представників інших управлінських традицій, зміст яких, як правило, є принципово відмінним від національних норм. Досить розповсюдженим явищем у межах функціонування російської моделі управління є використання досвіду та знань осіб які не є громадянами відповідної країни, наприклад, шляхом так званого вбудовування фахівця до організаційної (ієрархічної) структури підприємства (організації). Разом з тим, такий фахівець повинен поділяти не лише корпоративну культуру конкретної організації, а і бути лояльним як безпосередньо до самих суб'єктів управління, так і до їх діяльності в цілому. Слід прийняти до уваги, що у межах російської моделі управління, суб'єкт управлінської діяльності, до компетенції якого входить прийняття управлінських рішень, досить уважно ставиться до порад експертів та думки колегіальних дорадчих органів, та як правило, не протиставляє власну точку зору (рішення) обґрунтованій позиції учасників процесу обговорення відповідної проблематики. *По-п'яте*, російська модель управління не завжди може забезпечити опрацювання вираженого, економічно обґрунтованого та логічно доцільного управлінського рішення. Це пов'язано, насамперед з циклічністю впливів тієї чи іншої характеристики руської ментальності. Так звана поляризована дихотомія, як одна з основних характеристик руського характеру, у поєднанні з певними традиціями ігнорування інституціональних норм (ігнорування законів і правил), з одного боку, не дозволяє розкрити потенціали російської моделі управління у повному обсязі, а з іншого – може забезпечити підвищення конкурентоспроможності організації (галузі, регіону, держави тощо). Останній напрям пов'язано з тим, що саме відсутність безпечаліційно діючого алгоритму в опрацюванні та прийнятті управлінських рішень, не дозволяє конкурентам передбачити поведінку конкретного суб'єкту управління, а відповідно і прогноз щодо позиціонування його організації у діловому середовищі не може бути точним.

Наведені висновки не вичерпують проблематику змісту російської моделі управління у межах її реалізації на сучасному етапі розвитку теорії державного управління, що обумовлює її відкритість для подальших наукових пошуків. Найбільш перспективними, в контексті розвитку теорії державного управління, на нашу думку є аналіз практики та результатів функціонування сучасної російської моделі управління з прийняттям до уваги ефективності її дії. Крім того, у контексті порушеної проблематики, заслуговують на увагу науковців і ті питання, зміст яких пов'язано з взаємовідносинами, що виникають між суб'єктами та об'єктами державного управління в процесі реалізації управлінських рішень, а також питання їх взаємної відповідальності перед державою та суспільством за отримані результати відповідної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки : Постанова Кабінету Міністрів України № 187 від 27.02.2013 р. // Офіційний вісник України. – 2013. – № 24. – С. 11.
2. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2013. – 120 с.
3. Приходченко Л. Л. Ефективність державного управління / Л. Л. Приходченко // Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – С. 200.
4. Світові моделі державного управління: досвід для України / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка, П. І. Крайніка, Х. М. Дейнеги. – К. : НАДУ, 2012. – 612 с.
5. Мороз В. М. Російська модель менеджменту як підґрунтя розвитку системи державного управління на сучасному етапі розвитку держави / В. М. Мороз // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 4. – С. 138–144.
6. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний. – К. : Либідь, 1993. – 720 с.
7. Білоцерківський В. Я. Історія України: навчальний посібник / Білоцерківський В. Я. – Харків : «ОВС», 2007. – 576 с.
8. Нефедов С. А. Теория культурных кругов (на основе анализа монгольских завоеваний) / С. А. Нефедов // История и современность. – 2008. – Вып. № 2. – С. 57–63.
9. Нефедов С. А. Война и общество: Факторный анализ исторического процесса / Нефедов С. А. – М. : Территория будущего, 2008. – 752 с.
10. Коваленко Н. Е. Местное самоуправление как форма демократии: учебное пособие / Коваленко Н. Е. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2008. – 296 с.
11. Савельев Е. История казачества с древнейших времен до конца XVIII века: историческое исследование в 3 ч. / Е. Савельев – М. : Вече, 2010. – Ч.3: Дон служит русским царям. – 2010. – 480 с.
12. Соловьев С. М. Русская история / Соловьев С. М. – М.: Типография В. Грачева, 1860. – 582 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-soloviev/40.htm>
13. Прохоров А. П. Русская модель управления / Прохоров А. П. – М. : Журнал «Эксперт», 2002. – 376 с.
14. Филонович С. Р. Поиски российской модели менеджмента: взгляды инсайдеров / С. Р. Филонович // Российский журнал менеджмента. – 2004. – № 3. – С. 3–16.
15. Бердяев Н. А. Самопознание. Опыт философской автобиографии / Бердяев Н. А. – М. : Книга, 1991. – 448 с.
16. Шекшня С. В. 2003. Как это сказать по русски? Современные методы управления персоналом в современной России / Шекшня С. В. – М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2003. – 232 с.
17. Попов В. Д. Власть и глубинная психология народа / В. Д. Попов // Социология власти: информационно-аналитический бюллетень. – 1999. – № 5–6. – С. 38–46.
18. Ключевский В. О. Сочинения: в 9 т. Т. 1. Курс русской истории. Ч. 1 / В. О. Ключевский. – М. : Мысль, 1987. – Т. 1: Лекция 1–20. – 1987. – 482 с.
19. Картавий М. А. Методологические принципы формирования российского менеджмента / М. А. Картавий, А. Н. Нахамкин // Менеджмент в России и за рубежом. – 1999. – №3. – С. 11–28.
20. Сергеева А. В. Русские: стереотипы поведения, традиции, ментальность / Сергеева А. В. – М. : Флинта, 2006. – 320 с.

** Мороз Володимир Михайлович – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».*

УДК 351+26

Світлана Онищук *

ОГЛЯД ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ З МЕТОЮ КОНСТРУЮВАННЯ ЗАКОНОПРОЕКТУ ПРО ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ

Проаналізовано статуси, механізми, нормативи та інститути взаємодії держави і церкви (релігійних організацій) у світі. Здійснено огляд закордонного досвіду у сфері державно-церковних відносин з метою вдосконалення українського законодавства.

Ключові слова: держава, церква, релігійні організації, свобода совісті, правові відносини, конфесія.